

ze doğru gelişen şairane tabiat duygularını dile getirdiği "Küçüksü" adlı, birkaç sayı sürecek edebî nesir yazısı dolayısıyla kaleme alıp onun başına ilâve ettiği mütalaalarında derginin kadın edebiyatçılarına verdiği değeri açıkça ortaya koyar ("Bizim İfademizdir", *Hazîne-i Evrâk*, yeni tertib, nr. 16, 18 Cemâziyelevvel 1303, s. 243-247). Onun kadın yazarları teşvik ve yetiştirme teşebbüsleri aynı yıllarda diğer yayınlarında da görülür. Mahmud Celâleddin, ilk Osmanlı kadın dergilerinden biri olan *İnsâniyet*'i çıkardığı gibi (1883) *Mürüvvet* gazetesinin hanımlara mahsus nüshasının da (1887) yazı heyeti başkanıdır.

Batı edebiyatından geniş ölçüde yer verdiği tercümelerle yeni bir edebiyat ve nesir zevkini geliştirmeye çalışan dergi bu konuda *Mecmûa-i Fünûn*'un tuttuğu yolu takip eder. Vaktiyle Münif Paşa'nın orada başladığı tercümelerinin devamını verdiği gibi bunlara onun kaleminde yenilerini de katar. Tercümelerin çoğu Münif Paşa'nın yanı sıra Recâizâde Ekrem ve Mahmud Celâleddin'e aittir. Bunlar arasında J. J. Rousseau'nun *Nouvelle Héloïse* romanından "Julie'ye Mektuplar"ı, La Fontaine'in masalları, Fontenelle, Florian, Chateaubriand, Lamartine, Victor Hugo, ayrıca Shakespeare'den *Hamlet*'in bazı parçaları dikkati çekmektedir. La Rochefoucauld'nun özlü sözlerinden başka Mahmud Celâleddin'in kalemiyle başka özlü sözler de Türkçe'ye nakledilir. Dergide, Batılı yazarlardan örnek olmak üzere sık sık verilen mektup tercümeleriyle de sade ifadeli mektup tarzını tanıtmaya ve benimsetme yönünde bir gayret görülür.

Bütün bunlara karşılık dergide Doğu edebiyatından yapılmış tercümeler pek sınırlı kalır. Bunlar, Münif Paşa'nın Harîrî'nin *el-Makâmât*'inin birinci makâmesiyle Manastırlı Mehmed Rifat'ın Feyzî-i Hindî'den Türkçeleştirdiği bir na't ve Muallim Feyzî'nin *Âteşkede*'den çevirdiği bir manzumeden ibarettir.

Hemen her sayısına koyduğu ansiklopedik bahisleri daha çok pozitif ilimler sahasından seçmeye dikkat eden mecmua, devrin bu zihniyeti temsil eden meşhur siması Hoca Tahsin'in metafizik meseleleri ele alan bir manzumesiyle buradaki konunun devamı mahiyetinde olan uzunca bir makalesini yayımladıktan başka ölümünden bir gün önce Mahmud Celâleddin'in kendisiyle yaptığı bir mülakatı sayfalarına aynen nakleder (*Hazîne-i Evrâk*, nr. 22, s. 343-347). Hoca Tahsin'in ha-

yatını ve görüşlerini çeşitli noktalardan aydınlatmasının yanında bu yazı, edebiyatımızda ilk röportaj örneğini teşkil etmesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

O devirde hayatları hakkında yeterli çalışmalar bulunmayan Timur'un ve Tepe-delenli Ali Paşa'nın birer yazı dizisi halinde biyografilerini veren *Hazîne-i Evrâk*'ın bir hizmeti de tarihî mahiyette bazı vesikalar yayımlamasıdır. Evkaf Nâzırı Subhi Paşa'nın maliyenin ıslahı için 1281'de (1865) kaleme aldığı uzun lâyiha (nr. 15-19), Abdurrahman Sâmî Paşa'nın özel şekilde vazifelendirilerek gittiği Girit'te Rum isyancılarla 1274'te (1858) yaptığı toplantının mazbatası (yeni seri, nr. 7, 26 Şubat 1298, s. 97-102), Sadrazam Âlî Paşa'nın Reşid Paşa'ya hitaben kaleme aldığı 14 Receb 1273 (10 Mart 1857) tarihli mektubu (eski seri, nr. 37, s. 577-578), Ziyâ Paşa'nın bir memuriyetiyle ilgili olarak yaptığı müracaatın cevapsız kalışı hakkındaki arz tezkiresi (nr. 38, s. 594-595) bunlardan bazılarıdır.

Hazîne-i Evrâk'ın, Kırım Savaşı'na dair Harputlu Sâlih Hayri'nin memleketimizde tafsilâtli surette yazılmış ilk tarih denemesi olan manzum eserini yayımlama gayretini de ayrıca kaydetmek gerekir. Yazarının ismi verilmeden eser "Kırım Târihi" adı altında tefrika şeklinde dergide neşredilmeye başlanmıştı (yeni seri, nr. 1, 15 Kânunisânî 1298-nr. 15, 30 Nisan 1299). Ancak dergi, bu sayıdan sonra iki buçuk yılı aşkın bir süre kapalı kalarak yeniden çıkmaya başladığında eserin devamı yayımlanmaz. *Hazîne-i Evrâk*'ın bu teşebbüsü de basında yine takdirle karşılanır (*Vakit*, nr. 2640, 28 Şubat 1298 [10 Mart 1883]). Eserin bütününü yayımlanması ise derginin bu teşebbüsünden ancak bir asır geçtikten sonra gerçekleşebilmiştir (*Kırım Zafernâmesi-Hayrâbâd*, haz. Necat Birinci, Ankara 1988).

İlk yazılarının yayımlandığı *Hazîne-i Evrâk* hakkında Hâlid Ziya Uşaklıgil'in söyledikleri, onun devrinin diğer dergileri arasındaki yerini ve değerini belirtmektedir: "Bütün Kemal'i, Hâmid'i münteşir eserleriyle o zaman tanıdım. Bilhassa bütün resâil-i mevkûteyi getirttim. Bunların arasında Şemseddin Sâmî Bey'in *Haf-ta'sı* ile Sâmîpaşazâde Bâkî ve Abdülhak Şinâsî'nin babası Mahmud Celâleddin beylerin neşrettikleri *Hazîne-i Evrâk* vardı. Bu iki risâle-i mevkûte o tarihlerde nâşirleri için cidden mubâhatı mücib olacak derecede mükemmel addolunabilir-di. *Hafta* daha ziyade ciddî ve ilmî, *Ha-*

zîne-i Evrâk daha ziyade edebî idi. Bu sonuncusu bilhassa Hâmid'in müteferrik manzumelerini neşre tavassut ederek büyük bir kıymet alırdı" (*Kırk Yıl*, I, 137).

BİBLİYOGRAFYA :

Hâlid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1936, I, 137, 142; III, 70; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 118; Hasan Duman, *Katalog*, s. 150; *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu* (haz. Millî Kütüphâne), Ankara 1987, I, 98; Fethi Tevetioğlu, "Hazîne-i Evrak", *TA*, 1971, XIX, 137; Ziya Bakırcioğlu, "Hazîne-i Evrak", *TDEA*, 1981, IV, 192-193 (Derginin çıkış yılı ve süresi hakkında bu son dört yazıda verilen bilgiler çok yanlış olup tamamıyla düzeltilmeye muhtaçtırlar).

ÖMER FARUK AKÜN

HAZİNE-İ FÜNÜN

(خزينة فنون)

1893-1896 yılları arasında
İstanbul'da yayımlanan
edebiyat ve fikir dergisi.

İlk defa 3 Haziran 1301'de (15 Haziran 1885), G. Cerrahyan tarafından küçük boyutlarda tamamen fennî yazılara hasredilmiş olarak sadece tek sayı çıkan *Hazîne-i Fünûn*, daha sonra haftalık bir dergi halinde 3 Temmuz 1309 (15 Temmuz 1893) tarihinden itibaren üç yıl süreyle yayımlanmıştır. İlk üç cildine kadar kapaksız ve genellikle sekiz sayfa, zaman zaman on iki ve on altı sayfa olarak çift veya üç sütun üzerine dizilmek suretiyle yayımlanan dergi, her yıl 1. sayıdan başlayıp 52. sayıda tamamlanan ciltlerle IV. cildin 20. sayısında yayınına son vermiştir (22 Ağustos 1312/3 Eylül 1896). Böylece *Hazîne-i Fünûn* toplam 176 sayıda 1500 kûsur sayfadan oluşan bir koleksiyon teşkil etmiştir. Dergi, ilk iki yıl sekiz sayfalık formalarla roman ilâveleri de vermiştir.

Hazîne-i Fünûn'un imtiyaz sahibi, edebî ve mizahî birkaç dergi daha çıkarıran ve Asır Kütüphanesi'ni kuran ünlü yayımcılardan Kayserili Kırkor Faik Efendi'dir. Kitap ilân ve haberleri dışında reklâmı olmayan derginin Osmanlı Devleti'nin uzak bölgelerine kadar abonesi bulunduğu ve bir ara tirajının 6000'e ulaştığı kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır (bk. IV, nr. 1, s. 1).

II. Abdülhamid döneminin (1876-1909) diğer dergileri gibi *Hazîne-i Fünûn* da siyasetin, hatta toplum meselelerinin dışında, başlık altındaki ifadesiyle "fennî ve edebî" bir dergidir. Bütün yayın süresince dergide, yedisi Osmanlı yazar ve yayımcı

cılarının portresi olmak üzere fotoğraf ve gravür halinde sadece yirmi bir resim yer almıştır. Fen bahislerini de hemen bütün Tanzimat sonrası gazete ve dergilerinde olduğu gibi Osmanlı okuyucusunun ufkunu Batı dünyasına açmak maksadıyla sağlık, tabiat, coğrafya, jeoloji, eğitim, yeni keşif ve icatlar gibi konularda verilen ansiklopedik bilgiler teşkil eder. Ayrıca din, tarih, ahlâk ve hukuk konuları da yer almaktadır.

Hazîne-i Fünûn'un muhtevasının asıl ağırlığını edebî metinlerle edebiyat ve dil üzerine yazılar teşkil etmektedir. Özellikle son ciltlerde şiirlerin ve edebî yazıların yoğunluk kazandığı görülür. Bunda aynı dönemde yayımlanan dergilerden, önce Mehmed Tâhir'in çıkardığı *Ma'lûmat*'ın, daha sonra *Servet-i Fünûn*'un edebî yazılarının giderek artması karşısında ortaya çıkan bir rekabetin rolü düşünülebilir.

Bütün yayın hayatında 300 küsur şairin 1600'den fazla şiirine yer vermiş olan *Hazîne-i Fünûn* için bir şiir dergisi demek mümkündür. Şiirlerden bir kısmı geçmiş dönemlerin divan şairlerine aittir veya daha önce yayımlanmış şiirlerdir. Büyük bir kısmı da dergi sayfalarında kaybolacak amatör şairlere aittir. Bununla beraber dönemimde isim yapmış veya ileride şöhret sahibi olacak otuz kadar şair-

den de bahsedilebilir. Bu kadar şairin bir araya toplanmış olması, *Hazîne-i Fünûn*'un önemli bir edebiyat çevresi teşkil ettiğini göstermektedir. Bunların çoğu tamamen divan tarzını devam ettiren veya şekil bakımından devam ettirip muhteva olarak az çok yenilik gösteren şairlerdir. Bunlar arasında Hersekli Ârif Hikmet, Osman Şems, Koniçeli Mûsâ Kâzım (Paşa), Memduh Fâik, Manastırlı Sâlih Fâik, Üsküdarlı İbrâhim Hakkı, Yenişehirli Avni gibi Encümen-i Suarâ mensupları ve taraftarları; Recâizâde Ekrem'le tartışmaları dolayısıyla eski şiirin tarafı görünen Muallim Nâci ve onun etrafındaki Şeyh Vassî, Ali Rûhî, Müstecâbîzâde İsmet, Fâik Esad (Andelib), Adanalı Hayret ve Mehmed Celâl vardır. Buna karşılık Recâizâde Mahmud Ekrem, Cenab Şahabeddin, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik (Bölükbaşı) gibi şairlerin, dönemi içinde yenilikler gösteren şiirleri yine *Hazîne-i Fünûn*'da yayımlanmaktadır. Bunların dışında Abdülganî Senî (Yurtman), Ahmed Remzi (Akyürek), Muallim Feyzî, İsmâil Safâ, Hüseyin Dâniş (Pedram), Makbule Leman, Midhat Bahârî (Beydur), Muhyiddin Râif (Yengin), Nûri Şeydâ, Sâmih Rifat, Süleyman Nazif, Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Veled Çelebi (İzbudak), Adanalı Ziyâ gibi şairler de dergide yer almıştır. Mehmed Âkif'in yayımlandığı bilinen en eski iki gazeli (16 Kânunuevvel 1309 [28 Aralık 1893]; 6 Teşrînievvel 1310 [18 Ekim 1894]) ve İbnülemin Mahmud Kemal'in (İnal) Nâlânî imzasıyla bazı manzumeleri de *Hazîne-i Fünûn*'da çıkmıştır.

Şiirlerin çoğu eski tarzı devam ettirmekle beraber dönemi dikkate alındığında *Hazîne-i Fünûn*'un divan tarzında da yeni muhtevaları benimsediği, ayrıca tercüme şiirlere, yeni nazım şekillerine, hatta az sayıda da olsa hece ile yazılmış halk tarzı şiirlere yer verdiği dikkati çeker. Bunlardan başka edebiyatın bazı meselelerini ele alan makale ve incelemeler de derginin önemli bölümlerini oluşturur.

Hazîne-i Fünûn'un edebiyat sayfalarındaki bu zenginliğini, daha o yıllarda geniş ufkunu ve bilgisiyyle ün yapmış olan Fâik Reşad'ın ve Veled Çelebi'nin yazıları ile Andelib takma adıyla yazan Fâik Esad'ın derginin yayın politikasında hissedilen ağırlığının meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Başlangıçta divan şiirinin aleyhindeki tutumuyla bilinen Fâik Reşad *Hazîne-i Fünûn*'daki yazılarıyla bu konuda daha ılımlı, hatta divan edebiyatını benimseyen bir tavır takınmıştır. Özellikle

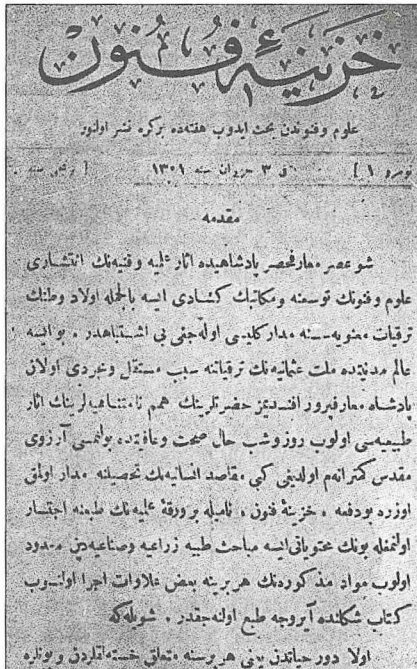
derginin ilk üç cildinde yer alan yazılar arasında büyük bir yekûn tutan divan şairleri hakkındaki makaleleri, bu alanda yapılmış ilk monografi denemeleri olarak önem taşır. Nitekim bunlar daha sonra kitap haline getirilerek edebiyat tarihimizin kaynakları arasına girmiştir (*Es-lâf*, I-II, İstanbul 1311-1312; *Terâcim-i Ahvâl*, İstanbul 1313; *Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*, İstanbul 1313). Ayrıca edebî tenkit, sohbet, deneme, hâtıra mahiyetindeki "Musâhabe" başlıklı yazıların çoğunu Fâik Reşad yazmıştır.

Veled Çelebi'nin İran ve Türk şiiri hakkında dergiye "Musâhabe" başlığı altında yazdığı makaleler arasında dört tane si, Türkçe'nin sadeleşmesi ve hece vezninin önemi konularında birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir (Agâh Sırrı Levend, söz konusu yazıların Mehmed Celâl'e ait olduğunu zannetmiştir, bk. Kolcu, s. 49-54). Dergide Bahâî imzasıyla yazan Veled Çelebi bu dört yazısında ilk Türkçe şiirler ve halk edebiyatı nazım şekilleri hakkında bilgi vermiş, eskiden Türkçe'ye aşırı derecede Arapça ve Farsça kelime girmiş olmasını tenkit etmişse de bundan sonra bir tasfiyeye girişmenin mümkün ve gerekli olmadığını ileri sürmüştür (I, nr. 16, 17, 22, 26). Veled Çelebi'nin bu yazıları, Türk edebiyatı tarihinde hece vezni üzerine teorik bilgi ve görüşlerin ilki olması bakımından önem taşır.

Bu özellikleriyle *Hazîne-i Fünûn*, umumiyetle muhafazakâr bir tutum içinde görülmekle beraber yenileşmeye ve değişmeye açık, fakat yerliliğini kaybetmeyen bir edebiyat anlayışını devam ettirmiştir. Sâmih Rifat'ın hece ile yazılmış bir şiirinin "Şi'r-i Millî" adıyla yayımlanması (I, nr. 44, s. 351), dergide genellikle ansiklopedik yazılar yazan Ali Muzaffer'in "Anadolu Bir Hazinesidir" başlıklı makalesiyle (I, nr. 2, s. 10-11) Anadolu sevgisi uyandırmaya çalışması bu tutumun iki farklı örneğidir. Ayrıca ansiklopedik bilgiler veren pek çok yazıdan başka Ahmed Râsim ve Zeki Megâmir gibi bazı yazarların makale ve denemeleri de *Hazîne-i Fünûn*'da yer almıştır.

Hazîne-i Fünûn'un kapanmasında edebî sayfalarını gittikçe zenginleştiren, resimli, kaliteli baskısıyla okuyucuyu cezbeden *Servet-i Fünûn* dergisiyle rekabet edememesinin rolü düşünülebilir. Esasen yazar kadrosunun bir kısmı *Servet-i Fünûn*'da yer almaya başlamıştır. Daha sonraları *Servet-i Fünûn* dönemi hakkında hâtıralarını yazanlar, *Hazîne-i Fünûn*'un kendilerini düşman sayarak

Hazîne-i Fünûn dergisinin 1. sayısının ilk sayfası

yenileşen edebiyatı ve yeni yazarları ağır bir şekilde tenkit ettiğini ifade etmişlerdir (Hüseyin Cahid [Yalçın], *Kavgalarım*, s. 10, 11, 13, 14; a.mlf., *Edebî Hatıralar*, s. 82; Mehmed Rauf, s. 35-37, 41, 47, 73). *Servet-i Fünûn*'un uzun yıllar devam edecek olan başarısı bazı araştırmacıların *Hazîne-i Fünûn* hakkında, "eski vadede yazarların neşir vasıtası" şeklinde doğruyu tam aksettirmeyen bir hüküm vermelerine sebep olmuştur (Levend, *Edebiyat Tarihi Dersleri*, s. 245). Buna karşılık İbnülemin Mahmud Kemal, Fâik Reşad'dan naklen, dergide gazelleri yayımlanan Ayıntablî Râşid Efendi'nin divançesinin basılması söz konusu olurken dergi mensuplarından birkaçının "bu zamanda öyle eski şeylerin tab'ı münasip olmayacağı" itirazlarıyla reddedildiğini söyler (Son Asır Türk Şairleri, s. 1357). *Hazîne-i Fünûn*'un tam koleksiyonu İstanbul'da Beyazıt Devlet, Âtîf Efendi, Süleymaniye, Hakkı Tarık Us kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Cahid [Yalçın], *Kavgalarım*, İstanbul 1326, s. 10, 11, 13, 14; a.mlf., *Edebî Hatıralar*, İstanbul 1935, s. 82; Ağâh Sırrı Levend, *Edebiyat Tarihi Dersleri: Servet-i Fünun Edebiyatı*, İstanbul 1938, s. 245; a.mlf., *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1960, s. 250-251; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1357; Hacı Ömer Karpuz, *Hazîne-i Fünun Mecmuası: İnceleme-Fihrist-Metinler* (yüksek lisans tezi, 1986, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); Rıza Filizok, *Ziya Gökalp'ın Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 1991, s. 41-42; Hasan Koculu, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara 1993, s. 49-54; Mehmed Rauf, *Edebî Hatıralar* (haz. Mehmet Törenek), İstanbul 1997, s. 35-37, 41, 47, 73; Mustafa Nihad Özön, "Edebiyatımızda Münakaşalar IX", *Oluş*, sy. 10, Ankara 1939, s. 148-149; Ziya Bakırcıoğlu, "Hazîne-i Fünun", *TDEA*, IV, 193.

M. ORHAN OKAY

HAZİNE-i HÂSSA

(خزينة خاصة)

Osmanlı padişahlarının şahsî gelir ve giderlerini idare eden teşkilât.

Osmanlılar'da doğrudan doğruya padişahın özel gelir ve giderlerinin resmî bir teşkilât bünyesinde idare edilmesi uygulaması, klasik dönemde ceyb-i hümayun denen hazinenin Tanzimat'ın ilânından sonra belirli bir düzen altına alınması sonucuna çıkmıştır. Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren padişaha ait gelirleri ve

harcamaları belirli bir sisteme bağlama arayışları çerçevesinde bazı yeni uygulamalara girişilmiştir. Aynı yüzyılın ikinci yarısında işlevinde bazı değişiklikler yapılarak Osmanlı maliyesince sık sık başvurulmuş bir ihtiyat hazinesi haline getirilen Darphâne-i Âmire, bu dönemde padişahın özel hazinesi durumunda olan ceyb-i hümayun hazinesi gelirlerini de idare etmeye başlamıştı. 1242'de (1826-27) diğer gelirleri elinden alınarak kapasite bakımından küçültülen Darphâne-i Âmire'nin işleri madenler, ceyb-i hümayuna ait mukâtaat, hasların idaresi ve sikke darbı ile sınırlandırılmış, aynı tarihte ceyb-i hümayunun gelirlerinin bir kısmına da el konulmuştu. Tanzimat'ın ilânından (1839) sonra bütün hazineler kaldırılarak gelirlerin maliye hazinesi adı altında tek bir hazineye toplanması sırasında padişaha ait özel gelirlerin masrafları karşılamadığı görüldüğünden bunların devlet hazinesine intikaline karar verildi. Padişaha ait gelirlerden Ayazağa, Kandilli, Yapağıcı, Bahşâyış ve İzzeddin çiftlikleri dışındaki bütün emlak ve çiftliklerle ma'den-i hümayun hâsılatı, havâss-ı celîle, mukâtaat vb. bazı gelirlerin idaresi maliye hazinesine devredildi. Buna karşılık padişahın özel harcamaları için 1256 Muharremi (Mart 1840) başından itibaren "tahsisât-ı seniyye" adı altında her ay Darphâne-i Âmire'ye 12.500 kese akçe verilmesi kararlaştırıldı. Darphâne'ye gelen bu aylıklarla adı geçen çiftlikler ve diğer birtakım gelirler ceyb-i hümayunda toplanacak ve buradan Enderûn-ı Hümayun ve Darphâne-i Âmire'nin maaş ve aylıkları, Matbah-ı Âmire masrafları, saray ve köşkerlerin mefruşat ve tamirâtı, padişah tarafından özel olarak yaptırılacak binaların inşa masrafları, sûr-ı hümayun ve vilâdet-i hümayun masrafları, irâde-i seniyye ile bendegâna verilecek atıyeler ve diğer gerekli harcamalar karşılanacaktı. Böylece klasik dönemde sadece padişahın cep harçlığı konumunda olan ceyb-i hümayun hazinesi, Tanzimat'tan sonra tahsisât-ı seniyye ve diğer hâsılat olmak üzere padişahın bütün gelirlerinin toplandığı ve buna paralel biçimde sarayın idaresine ve padişaha ait harcamaların tamamının yapıldığı bir kurum haline geldi. 1263 Recebine (Haziran 1847) gelindiğinde "ceyb-i hümayun hazinesi" tabiri, bünyesinde mevcut bu değişiklikler çerçevesinde yayımlanan irâde-i seniyye ile "hazîne-i hâssa" olarak değiştirildi.

Tanzimat'la birlikte sikke darbının idaresi maliye hazinesine geçti ve Darphâne

Nezâreti de ceyb-i hümayun ve hazîne-i hâssaya ait işlerin yönetimi görevini üstlendi. Oluşan bu tablodan dolayı nezârete aslî görevine uygun bir isim olacağı düşünülerek Darphâne Nezâreti tabirinin Hazîne-i Hâssa Nezâreti'ne dönüştürülmesine karar verildi. Bu sırada Darphâne-i Âmire Nâzırı Tâhîr Paşa'nın vefatı alınan kararın uygulanmasına vesile oldu. 18 Rebülevvel 1266 (1 Şubat 1850) tarihinde Hazîne-i Hâssa Nezâreti kurularak nâzırlığa Şefik Bey tayin edildi. Darphâne-i Âmire mübâyaaclığı, ortaya çıkan yeni düzenlemelerden dolayı maliye hazinesine bağlı olarak meskûkât müdürlüğüne dönüştürüldü ve sikke basımına dair işler bu müdürlüğün bünyesinde gerçekleştirildi. Hazîne-i Hâssa Nezâreti teşkil edildikten sonra nezâretin kalem ve personeline de düzenlemeye gidildi. Darphâne idaresinde iken hazîne-i hâssanın işlerini gören kalemlerin isimlerinde nezârete uygun değişiklikler yapıldı. Hazîne-i Hâssa Nezâreti'nin yapılanmasıyla birlikte teşkilâtında da birtakım gelişmeler oldu.

Sultan Abdülmecid döneminde Hazîne-i Hâssa Nezâreti muhasebe, sergi muhasebesi ve tahrirat kalemlerinden meydana gelirken Sultan Abdülaziz'in saltanatı sırasında kalemlerle personel sayısında artış görüldü. Teşkilâtın bünyesinde nezârete bağlı ebniye ambarı, feshâne, hatab ambarı, İstabl-ı Âmire, matbah ambarı, mefruşat müdürlüğü, Mihalic çiftlikât idareleri gibi birimler oluştu. Bu birimlerin müdürleri hazîne-i hâssanın idare heyetinde görev almaktaydılar. Hazîne-i hâssaya ait teşkilâtın en çok geliştiği dönem ise II. Abdülhamid zamanıdır. Bu dönemde, Tanzimat'la birlikte maliye hazinesine geçen padişah ve saltanatın "emlak-i hümayun" veya "emlak-i şâhâne" adı verilen malları hazîne-i hâssa idaresine geri alındı. Padişah adına emlak alımları da en yüksek seviyeye ulaştı. Emlâkin dışında birtakım gelir kaynaklarının eklenmesiyle hazîne-i hâssa hacim ve teşkilât bakımından genişledi. Bu dönemde Hazîne-i Hâssa Nezâreti'nin üst yönetici kadrosunu hazîne-i hâssa nâzırı, müsteşar, muhasebeci ve hazîne-i hâssa umumi müfettişi oluşturmaktaydı. Hazîne, başkanlığını hazîne-i hâssa nâzirinin yaptığı idare heyeti tarafından yönetilirdi. Tahrirat, muhasebe, kuyûdat, sicill-i ahvâl, evrak kalemleri, vezne idaresi, dâire-i merkeziyye müdüriyeti ve muayene komisyonu nezâretin belli başlı kalemleriydi. Oldukça geniş bir alana ya-